

FÜLÖP GRÜNVALD

(1887 — 1964)

Porodica Fülöpa Grünvalda poreklom je iz Ceceja. Za vreme oslobodilačkog rata 1848. njegov ded je bio nakupac konja za vojsku. Otac mu, Mano Grünvald, došao je u Sopron kao mladić i bio rabin Ortodoksne jevrejske opštine sve do smrti 1929. godine. Fülöp se školovao u Sopronu. U gimnaziji je najviše upliva na njega imao profesor istorije i geografije Bela Lajoš. Ali interesovanje za istoriju, kako je sam govorio, probudilo se u njemu mnogo ranije. Starovekovne iskopine i starine rodnog mesta — među njima i mnogo jevrejskih — privukle su ga istoriji. Školski drugovi su ga već kao gimnazijalca smatrali malim naučnikom na polju istorije. Svakodnevno je u četiri časa ujutru počinjao da uči.

Na Budimpeštanskom univerzitetu slušao je predavanja iz istorije i geografije. Tu je odabrao za mentora Henrika Marczalia. Po sticanju profesorske diplome, 1913, javio se ministarstvu na raspored, ali su mu stavili do znanja da nema mnogo nade da dobije državnu službu. Ponudio je svoje usluge peštanskoj Jevrejskoj opštini. Isprva je bio učitelj u Muškoj građanskoj školi, a od 1919. prešao je u novootvorenu Jevrejsku mušku gimnaziju. Ovoj školi posvetio je sav svoj život. Nastojao je da učenicima pruži temeljno znanje. Predavao je sa oduševljenjem, predano i bio je srećan kada bi pobudio interesovanje đaka. Nije bio prestrog na ispitima i verovao je u snagu i dejstvo svog jakog intelekta. Zaista se mali broj profesora može pohvaliti tolikim brojem odanih učenika širom sveta koliko ih je on imao. Mnogi znameniti istoričari primili su prve podstreke od njega. Od 1948. do penzionisanja 1958, bio je direktor Jevrejske gimnazije. Poslednjih godina života vodio je katedru istorije na Zemaljskom rabinskom seminaru u Budimpešti, a posebno je predavao istoriju mađarskih Jevreja.

Trideset godina bio je prvo kustos, a zatim direktor Mađarskog jevrejskog muzeja. Eksponate je najvećim delom sam našao i nakupio, a za vreme nemačke okupacije i sačuvaov. Poznavao je svaki komad ove kolekcije. Bio je njen živi katalog.

Njegovo široko istorijsko znanje razvijalo se uporedo sa temeljitim poznavanjem hebrejskog jezika. To mu je i koristilo u pozivu koji je sam izabrao: proučavanje istorije mađarskog Jevrejstva. Od njega smo očekivali nastavak velikog dela Samuela Kohna (Istorija Jevreja u Mađarskoj od najranijih vremena pa do katastrofe kod Mohača. Bp. 1888), što nam je decenijama obećavao Šandor Büchler. Ali, na žalost, i on je objavio samo delimične studije. Pripremio je uputstvo za pisanje te istorije (A PIH Alapítványi Reálgimnáziumának Értesítője. Bp. 1927), i dao ocenu delatnosti svojih prethodnika (IMIT Évkönyve. 1934, Ararat. 1940), opisao istoriju Jevreja u Budimu (A zsidók története Budán, Bp. 1938), utvrdio mesto jevrejske sinagoge i jevrejskog groblja u Budimu za vreme turske vladavine (Heller-Emlékkönyv. Bp. 1941), opisao istoriju naseljavanja mađarskih Jevreja (Ararat, 1942), pisao o prošlosti sinagoga u Mađarskoj (Grünvald-Naményi: Budapesti zsinagógák. Bp. 1949.)

Ostao je do smrti veran svom rodnom gradu Šopronu. Ogroman je njegov doprinos stvaranju Zbirke jevrejske umetnosti u zgradi srednjovekovne sinagoge. Prilikom otvaranja 5. jula 1960. održao je i svečan govor.

Bavio se i istorijom šopronskih Jevreja. Dešifrovao je natpis prvog pronađenog srednjovekovnog nadgrobnog spomenika (Darken 1946). Otkrio je podatke o prvom šopronskom Jevrejinu Izraelu (SSz XV, 1961). U VII knjizi »Arhiva« obezbedio je mesto dosad neizdatom materijalu o Jevrejima Šoprona u srednjem veku, a posvetio je celu VI knjigu dokumentima i napisima o šopronskim Jevrejima XVII i XVIII veka. Pri restauraciji srednjovekovne sinagoge bio je najponosniji i najuzbuđeniji posmatrač.

Grünvald je izveo iz mraka XVI veka riječkog Jevrejina Mušla (Jevrejski almanah 1959/60. i Rassegna Mensile di Israel, 1960), pružio skupnu sliku o pečatima jevrejskih prefekata (Gelber Jubilee Volume, Tel-Aviv, 1963) i dao važne priloge istoriji novosadskih Jevreja (Jevrejski almanah 1961/62).

Svojim životnim delom smatrao je nastavljnje izdavanja građe za jevrejsku mađarsku istoriju. Između 1959. i 1963. godine, u saradnji sa piscem ovih redova, izdao je četiri toma (V/1 — VII). Želimo da napomenemo da mu je za publikaciju prve četiri sveske »Arhiva« bilo potrebno 35 godina (1903—1938). Sedmu svesku, koju je nazvao »glavnom knjigom« mađarskog Jevrejstva, dobio je u ruke tek nekoliko dana pred smrt i tada je rekao svojoj supruzi: »Sada neće moći lako da me zaborave.« Ovaj skromni naučnik tada je prvi put u svom životu bio ponosan i zadovoljan.

Bio je čovek bez pretenzija i sujete. Nikad nije govorio o svojoj delatnosti. Nije vodio računa o svojim već objavljenim radovima. Neumorno je pomagao drugima pri radu i pružao im podatke. Ali njegovu mirnu pokornost savladala je velika hrabrost kada se postavilo pitanje odbrane istine. Godine 1944. sudelovao je u sastavljanju i rasturanju poznatog napisa koji je imao za cilj da pobudi interesovanje mađarske javnosti za akciju spasavanja jevrejskog življa. Zbog toga je bio hapšen i mučen, ali o tome nikad nikom nije govorio.